

Emlékezés Szemere Miklósról (1802-1881), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára
Remembering Miklós Szemere (1802-1881), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

A magyar irodalom elfeledett alkotója, aki a 19. század nagy alakjaival, kiemelkedő magyar költőivel és íróival állt kapcsolatban.

1802. június 17-én született a Zemplén megyei Lasztócon, köznemesi családban. A felvidéki vármegyéből, így Zemplénből is származó szemerei Szemere család, de genere Huba, vagyis a honfoglalás kori Huba vezértől származtatta magát. Apja szemerei Szemere László, Zemplén vármegye főtáblabírója, aki az 1790/91. évi országgyűlésen Ung vármegye követe volt. Anyja vattai Wattai Krisztina, aki a gazdálkodást nem kedvelő férje helyett a családi földbirtok ügyeit intézte.

1809-től 1812-ig tartó elemi iskolai tanulmányait Sárospatakon végezte. 1813-ban Eperjesre, majd egy évvel később Lőcsére írtatták be gimnáziumba annak érdekében, hogy a német nyelvben jártasságot szerezzen. Két év múlva tért vissza Sárospatakra, ahol letette az érettségi vizsgát, majd bölcsész és teológiai tanulmányokat folytatott. 1824-ben elvégezte a helyi jogakadémiát is. 1825-től Szerencsy István ügyvéd, Ung vármegye főjegyzője mellett patvaristaként kezdte meg az ügyvédi vizsga letételéhez szükséges joggyakorlati idő letöltését. Egy év után azonban Pozsonyba ment, hogy nagybátyja, szemerei Szemere István, az Ung vármegyei alispán és Ung vármegyei követ oldalán, mint diétai írnok folytassa a gyakornoki idejét. 1827. március 25-én sikerrel letette az ügyvédi vizsgát. Ügyvédként azonban nem praktizált, mert édesanyja kérésére át kellett vennie a családi birtok vezetését. Ez azonban alkatának, vágyainak egyáltalán nem felelt meg, amelyről Önvallomás című versében így írt:

„Nagy teher a gazdálkodás,

S azt sehogysem foghatom meg:

Ha más ispánja nem vagyok,

Magam ispánja mért legyek!”

A családi birtokon való gazdálkodást ezért intézőre bízva 1832-ben Bécsbe utazott, ahol Barabás Miklós festő társaságában szalonokat látogatott, műgyűjteményeket nézett meg; a művészeti ízlését csiszolta. Utazást tett az akkor még az osztrák császársághoz tartozó Észak-Itáliában. Élményei hatására akvarelleket festett, elsősorban portrékat. Megtanulta a csont- és fafaragást, azonban ezzel csak rövid ideig foglalkozott.

1835. év végén tért csak vissza Magyarországra. 1836-ban feleségül vette márkus- és batizfalvi Máriássy Annát, akire az apai példát követve a család összes gondját ráterhelte; megbízta a birtok kezelésével. Szemere Miklós pedig bevetette magát a vármegyei politizálásba. Egyike volt a legaktívabb vármegyei politikusoknak, a Kazinczy, Lónyay és Vay családok tagjai mellett. A zempléni megyegyűlések legnagyobb szónoka azonban Kossuth Lajos volt, akinek politikai törekvéseit Szemere maradéktalanul támogatta. 1839-ben írta meg a Mixtura, énekes játék című versét, amely röpirat formájában önállóan is megjelent. A költemény a központi kormányzat intézkedéseit és a megyei kormánypárti képviselőket szatirikus hangnemben ábrázolta és célja az ellenzéki politika alátámasztása volt. A vármegyei politikában való részvétel mellett szívesen vadászott; kiváló céllovó volt. Egyik vadászatán egy vadkan sebet ejtett a lábán és a lábadozása közben, a betegágyában készítette el első műfordításait Goethe verseiből. Ezek a Goethe dalok Vörösmarty Mihály és Bajza József folyóiratában, az Athenaeumban jelentek meg. Az 1840-es években a műfordításait sorra követték a saját versei. Költői munkásságára Szemere Pál és Erdélyi János költők gyakoroltak nagy befolyást. 1845-ben Petőfi Sándor felvidéki útra indult, amelynek során Szemere Tompa Mihály Bején lévő házában megismerkedett a költővel, majd ugyanitt, de egy későbbi időpontban Arany Jánossal.

Petőfi a felvidéki útjáról írt napló jegyzeteiben meggondolatlanul megsértett több vidéki költőt, köztük Szemerét is. Ezt követte Szemere részéről egy nyílt levél Petőfinek címezve, majd Petőfi A régi jó Gvadányi című versére Szemere A régi jó Gvadányi Petőfihez című névtelenül írt gúnyverse. Ezt folytatta Szemere Petőfi Zöld Marci című színművének sikertelen bemutatója után írt Az agtelki barlangban Petőfi a kálvinista Rektorhoz című versével. Petőfi Sándor azonban nem válaszolt a gúnyversekre, hanem kivárta a támadások végét.

Az 1848-as forradalmat követő szabadságharcban a zempléni önkéntesek közé beállva huszárként vett részt az erdélyi harcokban. A zempléni önkéntesek kivonása után pedig Bem seregébe lépett át és így folytatta tovább a küzdelmet. Nemcsak fegyverrel, hanem tollával is támogatta a szabadságharcot, mivel választ írt a magyarok ellen megjelentetett horvát gúnydalokra.

„De hallgatok! most nem tollat fogat keze
Népemnek, olajág s kard mostan fegyvere:
Olajág, hogy békés frigyének nyújtsa,
Torló acél, hogy a pártütőre sújtsa.”

A szabadságharc leverése után visszatért lasztóci birtokára, ahol üldözött honvédeket bújtatott. Rövidesen letartóztatták, majd Kassán tartották fogva. Miután bizonyítékot nem találtak ellene, az előzetesben töltött pár nap után hazaengedték. Szemere Miklós nem lett a kiegyezés híve, mivel élete végéig kitartott a 48-as, függetlenségpárti eszméi mellett. Költészetében erre példaként hozható fel a Polgártársamhoz című verse!

„Kapjon fenn polcot s a húsos fazék
Azon módon begyógyítja sebét;
S mit imént vallott, hitet, jellemet,
Széttört cserépként a szemétre vet.
Önzés, szereplés dühe, fény hívság,
Milliók keblén, e kor férge rág!”

Költői munkássága az 1860-as években érte el tetőpontját, amit a hivatalos elismerés is jelez. A Magyar Tudományos Akadémia 1863. január 12-én választotta meg levelező tagjának, míg a Kisfaludy Társaságnak 1865-ben lett tagja. A kiegyezés után rövid időre visszatért az országos politikába. Országgyűlési képviselőválasztáson indult az 1870-es években, Budapest belvárosi választókerületében Deák Ferenc ellen az ellenzéki 48-as és Függetlenségi Párt jelöltjeként. Miután a választáson súlyos vereséget szenvedett, többé az országos politikában nem mérette meg magát. Verseinek további sorsa már nem érdekelte. Veje, Payzsoss Andor által összegyűjtött költeményei halála után jelentek meg három kötetben, Abafi Lajos kiadásában. Az összegyűjtött művek azonban különösebb válogatás és koncepció nélkül kerültek publikálásra, így nem nyújthattak egyenletes színvonalat.

Költészetéhez szorosan kapcsolódik kiterjedt levelezése kora irodalmának nagy alakjaival, elsősorban Erdélyi Jánossal és Tompa Mihállyal, de találunk szép számmal Kazinczy Gáborhoz és Abafi Lajoshoz írt levelet is a hagyatékában.

„Ott kezdem, hol kezdeni szándékoztam, ha idejében válaszolok. Nagy, de nagy örömömre volt, hogy Ferenc bátyád százados ünnepélyére írt versemet szeretted. Nekem, ki nem jöttem divatba, egyes barátim méltánylása minden örömem. Szeress is! tudod, hogy én a te poétád vagyok! Te ösztönöztél írásra, ha rosszul találok troubadourkodni, kegyapai fejedre hárul fiad hitványsága. Pedig sok ellene van poetaságomnak: egyike ezeknek Ervin öccséd, ki Gálszécsben azt nyilvánítja többek előtt, hogy a feljebbi vers (a Ferencre írott) nagyon gyöngye, s száz kamattal áll a (Tompa) Miskáénak alatta.” (részlet Kazinczy Gábornak címzett, 1861. december 1-én írt leveléből)

A magyar irodalom kortárs alakjaival folytatott levelezés mellett gyakran szállt vitába az irodalom elvi kérdéseiben. Szemere az ilyen vitákat kifejezetten kedvelte. Arany János 1860-ban Budapestre költözött, majd rövidesen megalapította a Szépirodalmi Figyelő című

folyóiratát. A lapban Szász Károly egy cikket jelentetett meg, amelyben azt állította, hogy az író nem lehet azonosítani a művével, mivel a valóságban az író más nézeteket is képviselhet, mint amit a művében ábrázol. Ezt vitatva, Salamon Ferenc azt állította, hogy az író teljes mértékben azonosul az általa ábrázolt személlyel. Szemere Miklós vitacikkében Szász Károllyal értett egyet. Brassai Sámuel pedig Salamon álláspontját támogatva egy gúnyos hangvétellű vitairatot szerkesztett Nincs többé ismerettyű címmel, amelyben Szemere állításának alaptalanságát igyekezett bebizonyítani. Miután a vita tovább folytatódott, így Brassai Nyílt válasz Szemere Miklós úrnak címmel válaszolt ismét Szemerének. Szemere újabb válaszát elsősorban az indukálta, hogy Brassai vitairata kifejezetten kioktató, gúnyos stílusban íródott. Arany János nem kívánta lapjában ezt a vitát tovább folytatni, ezért nem közölte a Válasz Brassai ismerettyűjére című írást. A válaszirat így csak a kis publicitással bíró Sárospataki Füzetekben jelenhetett meg. Brassai azonban a válaszról értesülve, ennek ellenére válaszolt erre a vitairatra is. A kortársak Szemere e művének intellektuális színvonalát is fontos tényezőnek tartották abban, hogy a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság is megválasztotta a tagjának. További elismerést jelentett számára, hogy az 1868-ban megalakult Szalontai Nép kör tiszteletbeli tagjának választotta meg.

1872-ben Nagyváradi városa Nagy Sándor aradi vitéz, az 1848/49-es szabadságharc honvéd tábornoka részére emlékművet kívánt állítani. Ebből az alkalomból Arany Jánostól, Papp Gábortól és Szemere Miklóstól kértek egy-egy rövid verset, ami szintén elismerés volt számára. 1874-ben Kossuth Lajost látogatta meg olaszországi száműzetésében, ezzel a személyes kapcsolatuk újból megerősödve, tovább leveleztek egymással. 1875-ben európai körútra indult Chyzer Kornéllal, hogy Európa antik emlékeit meglátogathassa Görögországban és Itáliában. Ezt követően már egészségi állapota nem tette lehetővé az újabb utazásokat. Életét, életművét az alábbi verssorokban foglalta össze:

Az én huszárságom,
Literátorságom,
És gazdálkodásom,
Higgyétek e három
Mindcsak lirom-lárom,
Vadásznak születtem,
De - poéta lettem
'S e' legvégső bolond tettem
Jaj, de számom- bánom.

Szemere Miklós 1881. augusztus 20-én hunyt el. A Kisfaludy Társaság ülésén Tóth Lőrinc 1883. március 28-án tartotta meg Szemere Miklósról írt emlékbeszédét.

Eötvös Károly Szemere Miklósról készített pályarajzában a nagy idők, nagy irodalmi alakok szemtanújának szerepét emelte ki róla: „És a lelkes gyermek, mint már nyolcvan éves aggastyán beszélt nekem azokról az időről, amikor még dalolt a Himfy költője, amikor Bánk bán még csak egy szerény ifjú agyában élt, amikor Kölcsey kereste és nem találta a hont, melynek szent földére győzelembe csurga Árpád vére, amikor még nem volt készen a lant, melyről leharsogott Zalán futása s amikor még fölírták mindenkinek nevét, aki magyarul írt és olvasott.”

Szemere Miklós munkái

Óvás Garaynak, mint az Emlény szerkesztőnek kényuracskai tréfái ellen. Hely nélkül, év nélkül.

Mixtura énekes játék. Készült és előadatott Sátorajjáúj helyben, nov. 14. 1839.

Kazinczy Ferenc sírjánál. 1859., Sárospatak, 1860.

Válasz Brassai ismerettyűjére. Sárospatak, 1862.

A kassai hölgyekhez, kik b. Luzsénszky Pált háromszázan nevök aláírásával díszített albummal tisztelték meg. Nyomatott Ellingernél, 1869.

Összegyűjtött munkái 1-3. Payzsoss Andor előszavával. Nemzeti Könyvtár. Szerkesztette: Abafi Lajos. Budapest-Sátoraljaújhely, 1882.

A vadon költészete. Válogatott költemények. A kötet anyagát válogatta és szerkesztette: Kovács Dániel Miskolc, 2007.

Levelezése

Perényi József (bevezetéssel és jegyzetekkel közli): Szemere Miklós irodalmi hagyatékából. Szemere Miklós levélváltása Tompa Mihállyal. Nagykanizsa, 1902. (Különnyomat a Nagykanizsai Főgimnázium Értesítőjéből)

Perényi József (bevezetéssel és jegyzetekkel közli): Szemere Miklós irodalmi hagyatékából. Erdélyi János (et al.) Szemere Miklóshoz intézett levelei. Budapest, 1905.

Perényi József: Szemere Bertalan levelei Szemere Miklóshoz és Györgyhez (1837-1856) Veszprém, 1908.

Antológiák

Endrei Zalán (szerkesztette): A magyar költészet remekei Kisfaludy Károlytól napjainkig. Irodalomtörténeti segédkönyv a tanulóifjúság és a művelt közönség számára. Budapest, 1903.

Endrődy Sándor (szerkesztette): Babérudd. A magyar költészet java termékeiből. Budapest, 1905.

Endrődy Sándor: A magyar költészet kincsháza. Budapest, év nélkül.

G. Büttner Júlia: Rózsák könyve. Hazai s külföldi írók műveiből. Budapest, év nélkül.

Csanády Imre (szerkesztette): Petőfi koszorúi. Versek, vélekedések, vallomások Petőfiről. Debrecen, 1973.

Weöres Sándor (sajtó alá rendezte) -Kovács Sándor Iván (bevezető tanulmány) -Bata Imre (költészetünk vonulata című tanulmány): Három veréb hat szemmel. Budapest, 1977., 2. kiadás: 1982.

Király István-Klanczay Tibor (Kisfaludy Károly-Vörösmarty Mihály): Hét évszázad magyar versei. Budapest, 1979. (12 kiadás)

Margócsy István (szerkesztette és utószó): A magyar romantika. Budapest, 1996.

Réz Pál-Várad Szabolcs: Humoros magyar költészet a XVIII. századtól a XX. századig. Budapest, 1999.

Lisztóczy László (szerkesztette): Cseppjeiben hősök vére forr. Eger, 2000.

Bényei József (szerkesztette): Nőttön nő tiszta fénye: magyar költők versei Széchenyi Istvánról. hely nélkül, év nélkül (Budapest, 2001.)

Felhasznált irodalom

Abafi Lajos: Szemere Miklósról. Figyelő XI. kötet Budapest, 1881.

Dánielisz Endre: A szalontai Kaszinó története. Szalonta, 2003.

Paszlavszyk Sándor: Három Zemplén vármegyei költőről. Szemere Miklós, Boruth Elemér, Darmay Viktor. Budapest, 1889. (Különnyomat a Figyelő XXVI. kötetéből).

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1891., 13. kötet

Beöthy Zsolt: A magyar irodalom története 2. kötet, Bessenyei felléptétől a kiegyezésig (1772-1867) Budapest, 1896.

Perényi József: Szemerei Szemere Miklós életrajza. Sátoraljaújhely, 1897. (Különnyomat a Sátoraljaújhelyi Katholikus Főgimnázium Értesítőjéből)

Eötvös Károly: A lasztóczy magányban. In: Eötvös Károly munkái. V. kötet: Magyar alakok. Budapest, 166-173. o., Budapest, 1901.

Pintér Jenő: A magyar irodalom története. 6. kötet Budapest, 1930-1941.

Kovács Dániel: Szemere Miklós költői útja. In: Comenius előtt és után. Sárospatak, 2008.

Pálmány Béla: A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790-1812. 1-2. kötet, Budapest, 2019.

Dr. habil. Rokolya Gábor PhD
a KRE ÁJK és a PPKE JÁK
vendégtanára
e-mail: gabor.rokolya@gmail.com